

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ІМЕНІ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО

Кафедра Теорії спорту та фізичної культури

Бріскін Ю.А.
Линець М.М.
Нерода Н.В.

ЛЕКЦІЯ

на тему

**«ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ» ЯК
НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА»**

з дисципліни

„Загальна теорія професійного спорту”

для студентів за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт
VII-й с. (денна форма навчання), VIII-IX-й с. (заочна форма навчання)

ЛЬВІВ - 2022

Тема 1. «Загальна теорія професійного спорту» як навчальна дисципліна.

1. Предмет і основні завдання дисципліни.
2. Загальна характеристика змісту дисципліни.
3. Основні поняття (терміни).
4. Взаємозв'язок дисципліни «Загальна теорія професійного спорту» з іншими дисциплінами навчального плану.
5. Стан та перспективи розвитку професійного спорту в Україні.

1. Предмет і основні завдання дисципліни

Наприкінці 80-х - початку 90-х років ХХ ст. у багатьох країнах світу, включаючи і нашу, відбулися серйозні соціальні та економічні зміни, що стали причиною великих змін в різних сферах суспільної діяльності в тому числі і у спорті. За минулі роки спорт зазнав значної трансформації в країнах, що виникли на теренах колишнього СРСР. Його розвиток зазнав потужного впливу процесів, що проходять в спорті західних країн і, насамперед, в північно-американському спорті. Виникли питання щодо правового статусу спортсменів, їхнього соціального захисту, можливості їх виступів у закордонних клубах, розвитку окремих видів професійного спорту.

Разом з політикою, економікою, наукою, інформацією, мистецтвом спорт являє собою одну із важливих сфер суспільної діяльності людини. Це особливо помітно на прикладі професійних видів спорту. Будучи невід'ємною складовою частиною діяльності сучасного суспільства, професійний спорт не тільки вбирає в себе його основні цінності, але й сам великою мірою впливає на суспільство. Спортсмен - професіонал став об'єктом захоплення для молоді.

Нині значно зросла популярність окремих видів професійного спорту. Це зумовлено різними причинами, і насамперед активізацією процесів комерціалізації та професіоналізації спорту вищих досягнень, збільшенням прибутків команд та спортсменів, появою нових джерел фінансування, рішенням МОК про допуск професіональних спортсменів у деяких видах спорту (баскетбол, велоспорт, легка атлетика, теніс, хокей, футбол) до Олімпійських ігор, з перебудовою, що проходить в нашій країні, з переходом до ринкових відносин, з відходом від адміністративно-командних методів керівництва та управління до економічних. Одним з основних аспектів розвитку спорту вищих досягнень на сучасному етапі є його професіоналізація. У сфері спорту сформувалась велика кількість вузьких спеціалістів: тренерів, спортивних лікарів, масажистів, вчених, функціонерів тощо, для кого спорт став сферою професійної діяльності. Більшість олімпійських видів спорту досить інтенсивно просувається шляхом, котрий раніше пройшов професійний спорт. Процес професіоналізації олімпійського спорту відбувається складно і суперечно.

Це пов'язано, насамперед, з прагненням зберегти основні принципи класичного олімпізму. Ставлення до професіоналізації олімпійського спорту дуже неоднозначне як серед лідерів міжнародного спортивного руху, так і серед представників національних спортивних організацій, вчених, спортсменів. Теперішнє керівництво Міжнародного олімпійського комітету в більшості прихильно ставиться до процесу комерціалізації та професіоналізації спорту, не вбачаючи в цьому серйозної загрози олімпійському рухові, і більше того, часто розглядає цей процес як важливий чинник зміцнення престижу олімпійського руху, розширення його фінансової бази. Змінилось ставлення до професійного спорту не тільки в МОК, але й у деяких міжнародних спортивних федераціях. Відбулась серйозна переоцінка ролі та місця професійного спорту в сучасному суспільстві.

Наприкінці 1980-х років фахівці спорту нашої країни почали цікавитися розвитком професійного спорту у західних країнах, і насамперед у США. Підвищена зацікавленість до професійного спорту зумовлена формуванням у нашій країні окремих його видів (бокс, футбол, баскетбол та інші). Проте доводиться констатувати, що його розвиток протікає здебільшого без врахування об'єктивних закономірностей походження та розвитку професійного спорту, організаційно-правових та економічних основ, особливостей побудови систем змагань, відбору та підготовки спортсменів-професіоналів.

На сьогодні склалася нагальна потреба аналізу історії виникнення і тенденцій розвитку професійного спорту, його основних характеристик та суспільних функцій, визначення організаційних та соціально-економічних чинників його розвитку, місця і ролі у сучасному суспільстві, впливу на особистість і суспільство, а також можливості використання західноєвропейського та північно-американського досвіду для розвитку професійного спорту в нашій країні. Виникла потреба вивчення професійного спорту як соціального явища. У зв'язку з цим до навчальних планів інститутів фізичної культури вперше введено викладання навчальної дисципліни "Професійний спорт".

Предметом дисципліни "Загальна теорія професійного спорту" є: вивчення витоків професійного спорту; його впливу на особистість і суспільство в цілому та впливу соціально-економічного стану суспільства на розвиток професійного спорту; взаємозв'язків професійного спорту з іншими сферами суспільної діяльності; з'ясування оптимальної організаційної структури професійного спорту його правових та економічних основ; обґрунтування ефективних систем змагань, методів відбору та підготовки спортсменів-професіоналів тощо.

Метою викладання дисципліни "Загальна теорія професійного спорту" є надання майбутнім бакалаврам необхідних знань, вмінь і навичок у сфері професійного спорту та можливого їх застосування в інших суспільних формах функціонування спорту.

Студенти в результаті вивчення дисципліни мають:

1) **знати** структуру та зміст загальної теорії професійного спорту як навчальної дисципліни; історичний розвиток та формування понять аматорства та професіоналізму у спорті; сутність професійного спорту як соціального явища; особливості історичного розвитку професійного спорту; основи організаційно-правових та економічних засад професійного спорту;

2) **вміти** розкрити структуру та зміст загальної теорії професійного спорту як навчальної дисципліни; прослідити історичний розвиток та формування понять аматорства та професіоналізму у спорті; розкрити значення функціонування професійного спорту у суспільстві; розкрити особливості історичного розвитку професійного спорту; теоретично формувати та обґрунтувати організаційно-правові та економічні засади професійного спорту.

2. Загальна характеристика змісту дисципліни

Основними формами навчальних занять з загальної теорії професійного спорту є лекції, семінарські та практичні заняття, консультації та самостійна робота студентів. В лекційному курсі викладаються фундаментальні положення щодо розвитку та функціонування професійного спорту. Семінарські заняття проводяться для поглиблення теоретичних знань і передбачають підготовку та виступи студентів, творчі дискусії за сутністю змісту лекційного курсу та самопідготовки. Практичні заняття сприяють формуванню прикладних вмінь і навичок щодо застосування теоретичних знань. В процесі самопідготовки студенти виконують також семестрові завдання для оволодіння прикладними навичками.

3. Основні поняття і терміни

Як і кожна галузь людської діяльності, "Професійний спорт" має свою специфічну термінологію. До основних понять слід віднести: професійний спорт, спортсмен-професіонал, професійна спортивна ліга, професійний спортивний клуб, маркетинг, спонсорство, Асоціація спортсменів професійних ліг, масовий спорт, олімпійський спорт, спортивна кваліфікація. Останні три поняття (масовий та олімпійський спорт, спортивна кваліфікація) вивчаються в дисципліні "Олімпійський спорт" і є загальними для обох дисциплін .

Професійний спорт - різновид підприємницької діяльності спортивних функціонерів та спортсменів-професіоналів, метою якої є виробництво спортивного видовища, що набуває форми товару.

Професійний спорт - підприємницька діяльність у сфері спорту, організації відпочинку та розваг, продуктом якої є спортивне видовище (Бріскін Ю., 2022).

До спортивних функціонерів можна віднести власників команд, адміністративних працівників професійних клубів, ліг і асоціацій, тренерів

та інших працівників. Це люди різних професій які здійснюють вивчення споживчого ринку в галузі надання спортивних послуг, ведуть пошук найбільш ефективних форм функціонування того чи іншого виду професійного спорту, здійснюють зв'язки з громадськістю, рекламну діяльність тощо.

Спортсмен-професіонал – це кваліфікований спортсмен, що визнає спорт своєю основною професією і підписав трудову угоду (контракт) з відповідною організацією чи приватною особою (клуб, команда, менеджер).

Спортсмен-професіонал – фізична особа, яка на підставі трудової угоди (контракту) з відповідним суб'єктом підприємницької діяльності систематично займається певним видом (видами) спорту та бере участь у спортивних змаганнях, що проводяться суб'єктами підприємницької діяльності з метою отримання прибутку (Бріскін Ю., 2022).

Тривалий час в популярній і навіть науковій літературі країн соціалістичної співдружності професійний спорт розглядався тільки з негативного боку і виключно з ідеологічних позицій. Наведемо лиш деякі поширені заголовки публікацій того часу: "Професіональні спортсмени - раби ХХ століття. Їх можна купувати і продавати"; "Професійний спорт за своєю сутністю антигуманний"; "Бізнес і спорт - несумісні". Але настав час і ми зрозуміли, що все це зовсім не так. Професіонал - це висококваліфікований спеціаліст у своїй галузі (в тому числі і в спорті), який ефективно виконує свої професійні обов'язки і отримує за це адекватну матеріальну винагороду. Чим більше у нас буде професіоналів у всіх галузях суспільної діяльності, тим кращим буде наше життя.

Згідно з нормативними документами МОК спортсменом-професіоналом вважається той, хто підписав трудову угоду з певною професійною організацією чи особою і цим визнав, що спорт є його трудовою діяльністю. Слід зазначити, що Олімпійський конгрес в Баден-Бадені (1981 р.) виключив з олімпійської термінології поняття "аматор" і класифікував спортсменів на "професіоналів" і "непрофесіоналів".

Професійна спортивна ліга (асоціація, союз, федерація, рада) – це об'єднання професійних клубів, команд чи спортсменів з метою проведення спільної спортивної та підприємницької діяльності.

Професійне спортивне об'єднання (ліга, асоціація, союз, федерація, рада тощо) – об'єднання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних та/або фізичних осіб) з метою досягнення економічних і соціальних результатів у сфері професійного спорту (Бріскін Ю., 2022).

Професійні спортивні ліги розробляють стратегію і тактику спортивної і підприємницької діяльності, системи змагань і правила їх проведення, організують і проводять змагання серед професіональних спортсменів, здійснюють загальне керівництво діяльністю клубів з метою отримати якомога більший прибуток.

Професійний спортивний клуб (команда) - приватна, акціонерна або корпоративна організація, що об'єднує різні групи людей з метою участі у спортивному бізнесі.

Професійний спортивний клуб (команда) – юридична особа, суб'єкт підприємницької діяльності у сфері професійного спорту (Бріскін Ю., 2022).

Бізнес - будь-який вид підприємницької діяльності, спрямованої на отримання прибутку.

У спортивному бізнесі беруть участь функціонери (менеджери, директори та інші адміністративні працівники), тренери, обслуговуючий персонал, спортсмени-професіонали, агенти спортсменів, Асоціації спортсменів професійних ліг, спортивні судді, спортивні журналісти, власники спортивних споруд та інші категорії людей.

Маркетинг - система заходів з вивчення споживчого ринку і активного впливу на споживачів з метою розширення ринку збуту товарів або послуг.

Кінцева мета маркетингу полягає в отриманні якомога більшого прибутку у певному виді підприємницької діяльності. Для її досягнення необхідно вирішити ряд завдань: вивчити попит на товари або послуги; визначити оптимальні ціни на відповідні товари чи послуги; організувати ефективну рекламу цих товарів чи послуг; здійснити пошук засобів стимулювання збуту товарів чи послуг; вивчати і планувати асортимент товарів чи послуг. Отже маркетинг - це різновид комерційної активності, що допомагає тим хто пропонує товари чи послуги отримати вищі прибутки, а споживачам - якісніше задовільними свої потреби.

Спонсорство - угода, згідно з якою одна сторона (спонсор) надає матеріальні засоби (кошти, товари, послуги) іншій стороні (клубові, команді, спортсменові) з метою реклами власної продукції, формування позитивного соціального іміджу або отримання певних привілеїв (наприклад, звільнення від податків).

Слід наголосити, що на сьогодні функціонування як професійного так і олімпійського спорту без спонсорів практично неможливе. Але й спорт, завдяки його надзвичайній популярності, позитивно впливає на розвиток виробництва (спортивна архітектура, виробництво спортивних товарів, мода тощо).

Асоціації спортсменів професійних ліг - галузеві профспілки, що борються за розширення прав спортсменів-професіоналів та поліпшення їх добробуту.

Спортсмени об'єднуються в Асоціації щоб захищати свої інтереси у спортивному бізнесі перед власниками команд і клубами, які об'єднані у потужну організацію - лігу (асоціацію). Вони є учасниками спільного бізнесу, але їхні інтереси не співпадають. Спортсмени-професіонали через свої Асоціації вимагають у власників поліпшення умов праці та

збільшення частки прибутків, оскільки вони є головними дійовими особами цього різновиду бізнесу.

4. Взаємозв'язок дисципліни "Загальна теорія професійного спорту" з іншими дисциплінами навчального плану

Для якісного засвоєння навчального матеріалу студенти повинні мати ґрунтовні знання з широкого кола гуманітарних, медико-біологічних та спортивно-педагогічних дисциплін навчального плану. Знання з історії, соціології та інших гуманітарних дисциплін є базовими для розуміння сутності професійного спорту, його соціальних функцій у суспільстві. Знання з загальних основ економіки допоможуть глибше пізнати специфіку бізнесу у професійному спорті.

Не маючи ґрунтовних знань з основ педагогіки, психології, блоку медико-біологічних та спортивно-педагогічних дисциплін практично неможливо оволодіти знаннями та прикладними навичками відбору і підготовки спортсменів-професіоналів.

У поєднанні з навчальними дисциплінами "Олімпійський спорт" і "Загальна теорія підготовки спортсменів" дисципліна "Загальна теорія професійного спорту" є прикладною у підготовці фахівців за спеціальністю "Фізична культура і спорт".

5. Стан та перспективи розвитку професійного спорту в Україні

Оскільки професійний спорт зароджувався і формувався в Україні за часів її входження до складу Російської імперії, а пізніше - СРСР, то об'єктивний аналіз цих процесів можливий лише за умови комплексного розгляду явища з кінця XIX ст. до сьогодення. Вивчення науково-методичної літератури та законодавчо-нормативних актів дає підстави виділити окремі етапи у формуванні і розвитку професійного спорту на теренах України і Росії: 1) зародження професійного спорту в Російській імперії (кінець XIX – початок XX століть); 2) формування професійного спорту в СРСР в період 1920-1940 рр.; 3) занепад професійного спорту в СРСР в період 1950-1980 рр.; 4) масовий від'їзд висококваліфікованих радянських спортсменів у закордонні напівпрофесійні та професійні клуби наприкінці 1980 – початку 1990 рр.; 5) створення національних структур професійного спорту і їхня інтеграція до систем міжнародного професійного спорту [Линець М., Шульга Л., 2005].

Професійний спорт в Російській імперії став формуватися наприкінці XIX - початку XX століття. На той час на циркових аренах великих міст систематично проводилися різноманітні чемпіонати, у яких брали участь відомі професійні спортсмени, що змагалися у боротьбі та підніманні ваги. Слід наголосити, що у цих змаганнях часто брали участь відомі іноземні спортсмени. Так, у 1904 р. в Петербурзі французький антрепренер Дюмон організував турнір професійних борців за участю чемпіона світу Поля Понса, знаменитого французького борця Рауля де

Буше, видатного українського борця Івана Піддубного з Полтавщини, який розпочав свій борцівський шлях 1896 р. у Феодосії в “Цирку Безкоровайного” [Жуков Д., 1975] та інших відомих спортсменів. Турнір викликав великий інтерес у публіки і приніс організатору суттєвий прибуток. Заохочений успіхом Дюмон вирішив організувати по країні широку серію чемпіонатів. Конкуруючу мережу чемпіонатів організував популярний в артистичному та спортивному світі Іван Лебедев. Вже перший “Міжнародний чемпіонат французької боротьби на звання чемпіона світу” за своєю організацією не поступався відомим паризьким чемпіонатам. В 1905 р. І.Лебедев організував у Петербурзі чемпіонат, що викликав велику зацікавленість у публіки і приніс значні прибутки. Після тріумфу в Петербурзі “чемпіонат” Лебедева став привабливим для кращих цирків країни. Згодом відбулися аналогічні чемпіонати у Києві, а потім і в Москві [Платонов В.Н., 2000].

Широка мережа атлетичних гуртків і клубів, регулярне проведення турнірів і чемпіонатів сприяли тому, що з часом професійна боротьба стала прибутковою справою. Це сприяло вихованню цілої плеяди яскравих, самобутніх спортсменів, спогади про високу майстерність і спортивні досягнення яких збереглися до наших днів, це Георг Гаккеншмідт, Іван Піддубний, Клементій Буль, Іван Шемякін, Іван Заїкін, Микола Вахтуров та інші.

За аналогічною схемою наприкінці XIX - початку XX століття відбувався розвиток професійної важкої атлетики і професійного боксу [Романенко Н., 1985; Платонов В., Гуськов С., 2000]. Відомий спортсмен і фахівець в галузі спорту А.Харламповіч вже на початку XX ст. робив спроби організувати матчі боксерів-професіоналів за прикладом тих, що проводилися в Англії та Франції. В Україні перші організовані заняття боксом датуються 1912 роком і були організовані М. Ратьє. В 1913 р. на першості південного заходу Росії київські боксери були в числі кращих. Найбільше відзначився тоді І. П'яткін, який згодом взяв участь у першому в Україні професійному поєдинку з боксу.

В перші роки існування Радянської Росії, а у подальшому і СРСР, коли ще не було сформовано концепцію розвитку спорту вищих досягнень, в системі фізкультурно-спортивного руху також проглядалися елементи професійного спорту. Наприклад, правила змагань і методика підготовки боксерів формувалися під впливом професійного боксу. Фінальні бої чемпіонатів СРСР до 1945 р. проводилися за професійними правилами - 6 раундів по 3 хвилини, а в матчевих зустрічах допускалися навіть 10-раундові поєдинки. Розглядалися пропозиції міжнародних організацій професійного боксу стосовно організації зустрічей між провідними радянськими боксерами та відомими боксерами-професіоналами. Зокрема, мова йшла про зустріч провідного радянського боксера суперважкої вагової категорії 1940-х років Миколи

Корольова та чемпіона світу серед професіоналів Джо Луїса [Романенко Н., 1985].

У 1930-х роках практикувалися товариські зустрічі з професійними футбольними командами. Так, збірна команда Москви з футболу у 1934 р. вперше провела матч з професійним футбольним клубом “Жіденіце” із Брно і добилась перемоги, а у 1936 р. поступилась парижському “Ресінгу”. Збірна України у 1935 р. вперше провела товариську зустріч з професійним клубом (“Ред Стар” – володар Кубка Франції 1921-1923, 1928 рр.) і виграла її з рахунком 6:1.

До початку Другої світової війни провідні важкоатлети та борці були цирковими акторами. Під керівництвом Головного управління держцирками проводилися циркові чемпіонати з боротьби та важкої атлетики. Природно, що спортивний аспект змагань мав другорядне значення. Зусилля спортсменів, як того вимагає шоу-бізнес, були спрямовані на задоволення запитів публіки. Спортсмени змагалися не тільки у боротьбі та підніманні ваги, а й демонстрували свої богатирські можливості: боролися з биками та ведмедами, рвали ланцюги, гнули залізні палиці тощо. В ті роки проводилося більше 10 циркових чемпіонатів на рік і в кожному з них виступали провідні спортсмени.[Жуков Д., 1975]

По закінченні Другої світової війни циркові чемпіонати були відроджені. Але наприкінці 40-х років ХХ ст. розпочався бурхливий розвиток олімпійського спорту, оскільки спортивні організації СРСР були визнані міжнародними спортивними федераціями та Міжнародним олімпійським комітетом. Досягнення радянських спортсменів на міжнародній арені стали потужним засобом ідеологічної боротьби. За цих обставин професійний спорт не вписувався до нової системи фізкультурно-спортивного руху. Поступово руйнувалася система циркових чемпіонатів і в 1971р. керівництво Держцирку вирішило припинити змагання професійних спортсменів.

В період 1950-1980 рр. професійний спорт розглядався в СРСР виключно з ідеологічних позицій. У науковій, публіцистичній та художній літературі стверджувалося, що основні його функції - це культивування грубості, насильства і жорстокості, перемога за будь-яку ціну, відволікання уваги населення капіталістичних країн від реальних проблем і соціальних негараздів у суспільстві. Офіційне тлумачення професійного спорту в колишньому СРСР можна продемонструвати змістом нарису “Професійний спорт” в “Енциклопедичному словнику з фізичної культури і спорту”, виданому у 1962 році: “Професійний спорт - одне з явищ, що типове для спортивного руху в капіталістичному суспільстві, одна з форм бізнесу, яка базується на експлуатації спортсменів... Спортсмени нещадно експлуатуються і, отримуючи відносно низьку платню, приносять величезні прибутки своїм власникам... У професійному боксі, бейсболі, особливо в США, процвітає підкуп, безсовісна спекуляція на інтересі публіки до спорту... Грубість і

жорстокість професійного спорту, організація різноманітних спортивних видовищ мають і певну соціальну значущість, оскільки сприяють розпалюванню низьких, тваринних інстинктів і служать справі підготовки гарматного м'яса для агресивних воєн..." [с. 320-321].

Таке розуміння професійного спорту гальмувало його розвиток не лише в СРСР, а і в країнах соціалістичного табору. Польський вчений Анджей Воль (Andrzej Wohl), спеціаліст в галузі спорту стверджував, що "комерція сприяє розпорошенню спорту". Більше того, відомий австрійський письменник Віллі Майзель в кінці 20-х років писав: "Якщо спорт стане професією, то він помре як спорт".

Настільки однобоке і упереджене тлумачення професійного спорту, як і інших сфер діяльності капіталістичного суспільства, природно, не сприяло його розвитку і не дозволяло отримувати об'єктивну інформацію щодо реального стану справ у спорті розвинених західних країн, а також практично виключало зустрічі радянських спортсменів з провідними закордонними спортсменами-професіоналами. Ці зустрічі обмежувалися участю в чемпіонатах Європи і світу з футболу, змаганнях з тенісу, а також серією матчів збірної та провідних хокейних клубів СРСР з провідними хокеїстами NHL та WHA в 1970-1980 рр.

Численні радянські спортсмени, які досягли високих результатів у видах спорту, що культивувалися як в олімпійському, так і у професійному спорті (футбол, хокей, баскетбол, велоспорт, бокс, фігурне катання тощо), проявляли зацікавленість до професійного спорту і прагнули випробувати себе в ньому. Проте жорсткі ідеологічні та правові бар'єри, упереджене ставлення до професійного спорту партійних органів і залежних від них керівників Держкомспорту СРСР та федерацій з видів спорту, робили неможливою природну взаємодію між олімпійським і професійним спортом, яка існувала в США та інших демократичних країнах світу. Окремі спортсмени (Л.Білоусова і О.Протопопов - фігурне катання, О.Могильний і С.Фьодоров - хокей) вирішували питання переходу до професійного спорту несанкціонованим виїздом з країни. Інші, використовуючи свій високий авторитет у світі спорту, пробували знайти компромісні рішення, балансує на межі дозволеного і забороненого, спонукали партійних і державних чиновників примиритися з їхньою самостійністю. Цей складний шлях обрав знаменитий український легкоатлет С.Бубка. Він згадує, що у комерційних змаганнях став брати участь з 1984 р. - ще як радянський спортсмен. Тоді вперше зрозумів, що має "ринкову вартість". Проте в умовах диктату Держкомспорту СРСР уявлення щодо неї нівелювалися існуючою практикою зрівнялівки: організатори турнірів на Заході платили великі гроші за його участь у змаганнях, за встановлені світові рекорди. Однак вони осідали в касі Держкомспорту СРСР, який заохочував С.Бубку лише преміями-подачками у 100-500 доларів, практично такими ж, які отримували й інші спортсмени, що часто-густо не мали ніякої "ринкової вартості". Вже в ті роки деякі

провідні спортсмени, і в їх числі С.Бубка, робили нерішучі спроби протистояти цій порочній практиці, яка заперечувала здоровий глузд і нехтувала справедливість та елементарні права людини. Справжнім спортсменом-професіоналом С.Бубка почав відчувати себе з 1991 року, коли став “товаром” на вільному від втручання держструктур легкоатлетичному ринку. Атлети високого класу, отримали можливість ставити свої умови організаторам турнірів, мати менеджерів, які захищають їхні комерційні інтереси на цьому ринку, працювати у закордонних клубах і, як наслідок, отримувати за свою працю належну грошову винагороду.

Офіційну можливість укладати контракти з іноземними професійними клубами поодинокі спортсмени (футбол, хокей) почали отримувати лише у 1980-х роках. Зокрема, першим радянським футболістом, що виступав за західний клуб (“Panig” – Вена) став нападаючий ленинградського “Зеніта” А.Зінченко, якого відрядили до Австрії восени 1980 р. як інженера. Наприкінці 1980-х років на сторінках радянських газет і журналів розгорнулася широка дискусія стосовно: статусу радянських спортсменів високого класу (хто вони - аматори чи професіонали); необхідності надання футболістам вищої ліги статусу професійних гравців; надання можливості радянським спортсменам виступати у зарубіжних клубах; взаємовідносин спортсменів-членів збірних команд СРСР і Держкомспорту СРСР тощо. Особливої актуальності набули такі питання, як соціальна і правова захищеність спортсменів, перехід окремих видів спорту на професійні засади функціонування. [Платонов В., 2000, 2001].

В дискусії стосовно створення футбольних держрозрахункових клубів та введення статусу професійного футболіста взяли участь провідні фахівці країни, у тому числі тодішній старший тренер збірної СРСР з футболу В.Лобановський, відомі тренери К.Бєсков, Е.Малофєєв та інші. Саме тренери вищої ліги наголошували на необхідності введення статусу професійного футболіста. Вони виступали за укладання з гравцями контрактів і закликали заняття футболом юридично визнати професією. Проте ці справедливі вимоги тренерів не враховували економічних аспектів діяльності клубів, оскільки декларований перехід на професійні засади роботи і укладання контрактів з гравцями немовби автоматично супроводжувався порівняно високим рівнем зарплати футболістів. При цьому нічого не говорилося, за рахунок яких коштів буде виплачуватися зарплата гравцям та покриватися інші видатки команд. Припускалося, що практично всі ці видатки візьме на себе держава. Отже пропонувався не економічний, а адміністративний перехід до професійного спорту у футболі. Ця тенденція була характерною не тільки для футболу. На сторінках газети “Правда” її оглядач Л.Лебедев стверджував що: коріння нашого так званого спорту вищих досягнень знаходиться в ненадійному ґрунті. Давно ставши фактично професійним, він до кінця так і не отримав відповідного статусу, отже мова йшла не про аналіз економічних

можливостей розвитку окремих видів професійного спорту в СРСР, а про надання всьому радянському спортові вищих досягнень статусу професійного. Йшлося фактично про юридичну легалізацію у спорті державного професіоналізму.

В роки так званої перебудови (1986-1990 рр.) обґрунтовувалася необхідність переходу від адміністративно-командних методів керівництва і управління країною до економічних. Проте у спорті фактично пропонувалося посилення адміністративних заходів, узаконення “державних професіоналів”. Коли оцінювати зміни у спорті за роки перебудови, то за винятком появи гласності та визнання необхідності розмежування сфер масового і великого спорту, нічого доленосного, на жаль, не відбулося.

На початку 1990-х років в СРСР з’явилися перші спортсмени-професіонали і офіційно почало змінюватися ставлення до професійного спорту. Цьому у значній мірі сприяли: активізація процесу комерціалізації і професіоналізації міжнародного спорту; рішення МОК про допуск професійних спортсменів в окремих видах спорту до Олімпійських ігор (хокей, футбол, теніс і баскетбол); початок переходу від адміністративно-командної системи управління до ринкової економіки; зростаючий інтерес у фахівців до професійного спорту [Платонов В., 2005].

Розпад СРСР на початку 1990-х років завершився формуванням на його території 15-ти незалежних країн з принципово новим політичним і соціально-економічним устроєм. Це стосувалося всіх сфер життя суспільства, у тому числі і спорту вищих досягнень. Виникла необхідність трансформації організаційних основ спорту, зокрема розгортання процесів професіоналізації спортивної діяльності. **Починаючи з 1991 року, як в Україні, так і в інших країнах що виникли на теренах СРСР, професійний спорт досить інтенсивно розвивався за двома відносно самостійними напрямками [Платонов В.Н., 2001]:**

1) від’їзд висококваліфікованих спортсменів до іноземних професійних клубів;

2) створення національних структур професійного спорту і їх інтеграція до систем міжнародного професійного спорту.

З отриманням Державної незалежності, український спорт зіштовхнувся з новими проблемами: скрутне економічне становище, хаотичний розвиток, некерована взаємодія федерацій, клубів і спортсменів з закордонними командами, масовий виїзд талановитих спортсменів і тренерів за кордон.

Окрім складної економічної ситуації, одним з важливих чинників, який гальмує розвиток професійного спорту в Україні, є відсутність відповідного законодавства. О.А. Костюченко (2012) розглядаючи питання про формування спортивного законодавства України зазначає на необхідності розробки положення про правовий статус спортсмена-професіонала, яке б дало можливість чітко визначити умови, за яких

спортсмен визнається професіоналом; порядок укладання контрактів зі спортсменами і тренерами; умови їх фінансування і соціальної захищеності, гарантії захисту їх прав.

Виступи спортсменів України на міжнародних змаганнях різного рівня, зокрема в професійних клубах США і Європи, свідчать про історично обумовлену ефективну систему підготовки спортсменів. Проте досвід побудови ефективної системи управління у професійному спорті і раціональна методологія його розвитку практично відсутні [Платонов В.Н., 2001; Борисова О.В., 2011].

Як зазначалось, наприкінці 1980-х років в СРСР, і на початку 90-х років в Росії, Україні та інших країнах, що виникли на теренах колишнього СРСР, виникла парадоксальна ситуація - наявність великої кількості висококваліфікованих спортсменів, більшість з яких вважали себе професіоналами, і відсутність професійного спорту як такого. В цей період, не без допомоги засобів масової інформації, в суспільстві склалася думка, що всі кваліфіковані спортсмени є професіоналами, а, отже, є і професійний спорт, тільки він не узаконений. Ця точка зору притаманна і донині деяким спортивним керівникам, які бажають розвивати певний вид спорту на професійних засадах за державний рахунок, тобто за рахунок платників податків. Такі намагання мають майже всі існуючі в Україні спортивні федерації та товариства. Проте більш ніж 100-річна історія розвитку професійного спорту у світі свідчить, що не всі види спорту можуть розвиватися на професійній основі, а лише ті, які викликають зацікавленість у широкого кола глядачів, засобів масової інформації та спонсорів. Слід наголосити, що розвиток професійного спорту у західних країнах - це результат ринкової економіки. В цих країнах професійний спорт працює на економіку, а не економіка на спорт, як це відбувається в Україні. Необхідно зважати на те, що професійний спорт як один із різновидів спорту вищих досягнень, кардинально відрізняється від інших його різновидів тим, що він є сферою розважального бізнесу, метою якого, як і будь-якого іншого бізнесу, є отримання прибутку від цього виду діяльності, тобто спорту, а більш точно - спортивного видовища, яке реалізується як товар. На сьогодні практично жодна з ліг або федерацій України, що іменують себе професійними, за якістю виробленого ними видовища та матеріальними можливостями потенційного споживача (глядачі, телебачення, спонсори) не може розраховувати на самофінансування і отримання прибутку від основної діяльності, як це відбувається у провідних професійних лігах Європи та Північної Америки. Саме тому професійні спортивні ліги України, імовірно за винятком НЛПБУ, та клуби ведуть наполегливу боротьбу за збільшення частки коштів із досить скромних бюджетів спортивних організацій, систематично просять фінансової підтримки у адміністрації міст та областей замість того, щоб активно вивчати ринок і самим заробляти кошти для функціонування відповідного клубу та ліги. Необхідно врешті решт

усвідомити, що професійний спорт - це бізнес, продукт ринкової економіки, а не політика держави. Проте європейська і особлива азіатсько-африканська моделі професійного спорту характеризуються певною фінансовою підтримкою держави, коли вона виступає в ролі спонсора, та формуванням правових засад професійного спорту на державному рівні. Питома вага такої фінансової підтримки в західно-європейських країнах не перевищує 20-30% загального бюджету професійної спортивної організації [Платонов В, Гуськов С., 2000]. **Провідний принцип розвитку професійного спорту - його прибутки повинні покривати видатки.** Не випадково у багатьох країнах розробляються законопроекти стосовно заборони муніципалітетам виділяти кошти на утримання професійних команд та клубів.

Виходячи з цього, комерційний принцип в організації професійного спорту в Україні повинен стати визначальним. Наприклад, стосовно командних ігрових видів спорту це означає, що діяльність всіх команд ліги повинна бути підпорядкованою спільним і обов'язковим для них правилам ведення спортивного бізнесу. **Команди безкомпромісно змагаються тільки на спортивних майданчиках. Бізнес вони мають вести на основі діяльності ліги, що передбачає:**

- 1) розподіл прибутків від продажу квитків між командами, що грають у певній пропорції, яку встановлює ліга;
- 2) партнерський розподіл прибутків від продажу прав на телетрансляції ігор національним і міжнародним телекомпаніям між командами ліги (прибутки від контрактів з регіональними і місцевими телекомпаніями залишаються в клубах);
- 3) надання командам права на територію, де вони розташовані;
- 4) контрактна система найму спортсменів;
- 5) розробка правил врівноваження конкурентоспроможності команд ліг;
- 6) територіальний принцип розподілу команд в лігах та проведення змагань;
- 7) лімітований статутами ліг мінімальний вік спортсменів на працевлаштування в лізі;
- 8) лімітована статутами ліг система переходів спортсменів з команди до команди;
- 9) лімітована документами ліг кількість гравців-легіонерів;
- 10) лімітований статутом ліги фонд зарплати на команду;
- 11) створення фонду ліги для підтримки команд-аутсайдерів і розробка умов отримання фінансової допомоги цими командами;
- 12) розробка і втілення системи підготовки, атестації та перепідготовки тренерів професійних команд;
- 13) розробка лігами положень щодо отримання статусу спортсмена-професіонала, професійного спортивного клубу;

14) створення у професійних лігах Асоціацій спортсменів-професіоналів (галузевих профспілок) для захисту соціальних прав і свобод гравців на основі колективної угоди з лігою.

Перспективи подальшого розвитку професійного спорту в Україні слід пов'язувати з формуванням і зміцненням його національних структур та вдосконаленням процесу їх інтеграції до міжнародних структур професійного спорту.

В цьому процесі доречно виділити декілька напрямків:

1) створення передумов до більш цивілізованого переходу спортсменів до іноземних професійних клубів, за яких вони не втрачали б зв'язку з українським спортом, а прибутки від трансферу використовувалися б на його розвиток з врахуванням вкладу спортивних організацій і окремих фахівців у підготовку відповідного спортсмена;

2) розширення мережі внутрішніх змагань у професійному спорті, а також організація в країні міжнародних професійних турнірів;

3) розбудова в країні інфраструктури професійного спорту як сфери розважального бізнесу, орієнтованої на створення спортивного видовища високої якості і формування потенційного споживача - глядачів, засобів масової інформації, спонсорів;

4) активне залучення перспективних джерел прибутку - продаж прав на телетрансляції змагань, рекламно-спонсорська та ліцензійно-комерційна діяльність, концесії спортивних споруд, будівництво автостоянок навколо спортивних споруд, де проводяться змагання тощо;

5) вдосконалення державного законодавства, яке б стимулювало розвиток бізнесу в країні;

6) формування правових основ професійного спорту в Україні з урахуванням міжнародного досвіду його функціонування.

На відміну від США та країн Західної Європи, де були створені самостійні організаційні структури професійного спорту, в Російській імперії, а в подальшому і в СРСР, а відтак і в Україні, він розвивався в структурі циркового шоу-бізнесу. Найбільш популярними видами професійного спорту були боротьба, піднімання ваги та бокс.

По закінченні Другої світової війни з політичних міркувань основна увага партійних органів і державних спортивних структур була зосереджена на розвитку олімпійського спорту. З ідеологічних позицій професійний спорт стали розглядати виключно як засіб жорсткої експлуатації спортсменів капіталістичним суспільством.

У другій половині 80-х років ХХ століття в СРСР розпочався процес переходу від адміністративно-командного до економічного стилю управління. Однак це майже не торкнулося сфери спорту, де фактично робилися спроби узаконити професійний статус

висококваліфікованих спортсменів без врахування ринкових відносин, що на той час лише зароджувалися.

Після розпаду СРСР на початку 1990-х років, і утворення на його теренах незалежних країн, професійний спорт в Україні став активно розвиватися за двома відносно самостійними напрямками:

1) від'їзд висококваліфікованих спортсменів до іноземних професійних клубів;

2) створення національних структур професійного спорту і їх інтеграція до систем міжнародного професійного спорту.

Подальший ефективний розвиток професійного спорту в Україні можливий за умов зменшення економічного та управлінського впливу держави і більш широкого залучення приватного капіталу.

Для розвитку професійного спорту необхідно вдосконалити його національні структури, які б функціонували на комерційних засадах, тобто покривали переважну частку видатків за рахунок власних прибутків від основної діяльності, та цивілізовано інтегрували до міжнародних структур професійного спорту.

Рекомендована література з дисципліни «Загальна теорія професійного спорту»

Основна:

1. Бріскін Ю.А. «Загальна теорія професійного спорту» як навчальна дисципліна: лекція з дисципліни "Загальна теорія професійного спорту" для студентів за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт / Бріскін Ю.А., Линець М.М., Нерода Н.В. - Львів, 2022. - 19 с. <http://repository.ldufk.edu.ua>

2. Бріскін Ю.А. Аматорство і професіоналізм в спорті: лекція з дисципліни "Загальна теорія професійного спорту" для студентів за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт / Бріскін Ю.А., Линець М.М., Нерода Н.В. - Львів, 2022. - 20 с. <http://repository.ldufk.edu.ua>

3. Бріскін Ю.А. Професійний спорт як соціальне явище: лекція з дисципліни "Загальна теорія професійного спорту" для студентів за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт / Бріскін Ю.А., Линець М.М., Нерода Н.В. - Львів, 2022. - 28 с. <http://repository.ldufk.edu.ua>

4. Бріскін Ю.А. Історія розвитку професійного спорту: лекція з дисципліни "Загальна теорія професійного спорту" для студентів за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт / Бріскін Ю.А., Линець М.М., Нерода Н.В. - Львів, 2022. - 20 с. <http://repository.ldufk.edu.ua>

5. Бріскін Ю.А. Формування та розвиток професійного спорту: лекція з дисципліни "Загальна теорія професійного спорту" для студентів за

спеціальністю 017 Фізична культура і спорт / Бріскін Ю.А., Линець М.М., Нерода Н.В. - Львів, 2022. - 20 с. <http://repository.ldufk.edu.ua>

6. Бріскін Ю.А. Організаційно-правові засади професійного спорту: лекція з дисципліни "Загальна теорія професійного спорту" для студентів за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт / Бріскін Ю.А., Линець М.М., Нерода Н.В. - Львів, 2022. - 20 с. <http://repository.ldufk.edu.ua>

7. Бріскін Ю.А. Економічні засади професійного спорту: лекція з дисципліни "Загальна теорія професійного спорту" для студентів за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт / Бріскін Ю.А., Линець М.М., Нерода Н.В. - Львів, 2022. - 20 с. <http://repository.ldufk.edu.ua>

Допоміжна:

1. Бріскін Ю. А. Професійний спорт у системі соціальних практик спорту – головні тренди / Бріскін Юрій Аркадійович, Нерода Неоніла Вікторівна // Lex Sportiva. – 2022. – Вип. 1. – С. 3–11. DOI <https://doi.org/10.32782/lexsportiva/2022.1.1>

2. Борисова О. В. Сучасний теніс: стан та особливості організації підготовки професійних спортсменів у провідних країнах світу / Ольга Борисова // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2010. - №3. – С. 35-37.

3. Борисова О., Петренко Г., Ши Ш. Формування клубної системи у тенісі в Європі наприкінці ХІХ–на початку ХХ ст //Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2019. – №. 1. – С. 89-92.

4. Гончаренко Є. В., Применко В. Тенденції розвитку професійного футболу в США //ББК 75.4 (0) 90к. я431 М 78 Молодь та олімпійський рух: Збірник тез доповідей ХІV Міжнародної конференції молодих вчених, 19 травня 2021 року [Електронний ресурс].–К., 2021.–287 с. У збірнику представлені тези з актуальних питань: правові, організаційні, соціальні, екологічні та економічні. – С. 23.

5. Нерода Н.В. Проблеми комерціалізації сучасного спорту / Нерода Н.В., Ваулін О.І. // Актуальні проблеми фізичного виховання, спорту та туризму : тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції 10-11 жовтня 2013 р. / за ред. В.М. Огаренка та ін. — Запоріжжя : КПУ, 2013. — С. 156-157.

6. Нерода Н.В. Характеристика спонсорів національних федерацій фехтування (на прикладі Великої Британії, Франції та Німеччини). / Нерода Н.В., Ваулін О.І. // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фізичного виховання, спорту і здоров'я людини. – Л. : ЛДУФК, 2014.– Вип. 18, т. 1. – С. 170–177.

7. Нерода Н.В. Правове поле професійного спорту в Україні. // Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць. – Вінниця : Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського, 2014 . – Вип. 17. – С. 780–785 .

8. Нерода Н.В. Порівняльна характеристика доходів професійних спортсменів світу за 2013 р. / Пітин М., Нерода Н., Ваулін О. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія № 15. "Зб. наукових праць / За ред. Г.М. Арзютова. — К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2014. — Випуск 6 (49) 14. — С. 120-127.

9. Нерода Н.В. Характеристика європейської моделі професійного спорту. / Нерода Н. В., Ваулін О. І. // Фізичне виховання та спорт у контексті державної програми розвитку фізичної культури в Україні: досвід, проблеми, перспективи: збірник наукових праць. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2014. – Вип.1. – С. 21–24.

10.Нерода Н.В. Порівняльний аналіз організаційно-правових засад європейської та американської моделей професійного спорту. // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фізичного виховання, спорту і здоров'я людини. – Л. : ЛДУФК, 2015.– Вип. 19, т. 4. – С. 60–64.

11.Нерода Н. Характеристика європейської моделі професійного спорту та її відмінності від американської. // Спортивна наука України. – Л. : ЛДУФК, 2016. – Вип.2.(72). – С. 68-72.

12.Нерода Н. Періодизація розвитку професійного спорту в Європі. // Нерода Н., Бріскін Ю. // Фізична активність, здоров'я і спорт. – Л. : ЛДУФК, 2016. № 2 (24). – С.3 – 10.

13.Нерода Н. Генеза правового регулювання європейського професійного Спорту. // Тези доповідей X Міжнародної конференції "Молодь та олімпійський рух". – К. : 2017. – С.144 – 145.

14.Нерода Н. В. Європейський професійний спорт в системі міжнародного спортивного руху. // Тези доповідей XI Міжнародної конференції "Молодь та олімпійський рух". – К. : 2018. – С.30 – 31.

15.Нерода Н. В. Основи нормативно-правового забезпечення європейського професійного спорту. // Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Спортивне право України: сучасний стан і перспективи розвитку» – Запоріжжя : 2018. – С.60 – 63.

16.Нерода Н. В. Організаційні та правові засади європейського професійного спорту : дис. ... канд. з фіз. виховання і спорту : 24.00.01. Львів, 2018. 232 с.

17.Організаційно-економічні чинники ефективності змагань із фехтування / Бріскін Ю. А., Пітин М. П., Нерода Н. В., Ваулін О. І. // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. – Вип. 11 (52). – С. 21–24.

18.Павлюк І.С., Долиніна М.М. Професіоналізація та комерціалізація спортивних ігор в Україні //ББК 75.4 С 83 редакційна колегія. – 2016. – С. 142.

19.Павлюк І. С. Розвиток гольф індустрії у Європейських країнах в сучасних умовах. – 2020.

20. Растворцев Р., Борисова О. індустрія гольфу: сучасний стан та виклики // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2022. – №. 2. – С. 96-102.

Інформаційні ресурси інтернет:

1. Відкритий чемпіонат Австралії з тенісу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ausopen.com/>
2. Відкритий чемпіонат США з тенісу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.usopen.org/>
3. Відкритий чемпіонат Франції з тенісу [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.rolandgarros.com/>
4. Тенісний турнір Вімблдон [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.wimbledon.com>
5. Головна Ліга бейсболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mlb.com/>
6. Головна ліга соккеру <https://www.mlssoccer.com/>
7. Жіноча Асоціація тенісу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wtatennis.com/>
8. Міжнародна боксерська федерація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ibf-usba-boxing.com/>
9. Міжнародна Федерація футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fifa.com/>
10. Національна баскетбольна асоціація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nba.com/>
11. Національна хокейна ліга [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nhl.com/>
12. Національна футбольна ліга [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nfl.com/>
13. Світовий тур Асоціації тенісистів-професіоналів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.atptour.com/>